

УДК 821.162.1-1 Венглінський

Ростислав РАДИШЕВСЬКИЙ
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

МОРАЛІЗАТОРСЬКЕ ЗЕРНО ПОЕЗІЇ ЛЬВА ВЕНГЛІНСЬКОГО

У статті висвітлено особливості тематики і поетики польськомовної збірки Льва Венглінського «Полова й зерно». Звернено увагу на основних її героїв – представників польської шляхти та узагальнений, уособлений образ XIX століття в контексті історії.

Ключові слова: Лев Венглінський, Годземба, «Полова й зерно», позитивістська поезія.

This article is devoted to the features of subjects and poetics of Polish collection of Lew Węgliński are illuminated «Chaff and grain». Attention is paid to the main heroes – representatives of the Polish gentry and personified character of XIX of century generalized, in the context of history.

Key words: Leo Węgliński, Godzembra, “Chaff and grain”, pozytywizm poetry.

W artykule przedstawiono specyfikę tematyczną i poetycką polskojęzycznego tomu Lwa Węglińskiego „Plewa i ziarno”. Zwrócono uwagę na jej głównych bohaterów – przedstawicieli polskiej szlachty oraz uogólniony obraz XIX wieku w kontekście historii.

Słowa kluczowe: Lew Węgliński, Godzięba, „Plewa i ziarno”, poezja pozytywistyczna.

«Plewa i ziarno» («Полова й зерно») – чергова польськомовна збірка Льва (Леона Еугеніуша) Венглінського (бл. 1827–1905), поета зі Східної Галичини, що писав двома мовами (польською та українською) під псевдонімами Лірник Наддністрянський, Кость Правдолюбець із Єзуполя, Годземба. Названою збіркою він продовжив цикл своїх «Співів Годземби», виданих за власний кошт 1885 року в Кракові. До цієї серії увійшли також: «Pieśni od znoju i z boju» («Пісні від тяжкої праці та з бою»), «Echo z-za Tatr i Karpat» («Відлуння з-за Татр і Карпат»), «Snopiek z niw sławiańskich i obszuch» («Сніпок зі слов'янських і чужих нив»), «Echo z ziemi łez i krwi i parallela historyczna» («Луна з країни крові й сліз та історичні паралелі»), «Migotki» («Мерехтіння»), «Dźwięki z polskich siód i ról» («Звуки з польських сіл і піль»). Усі названі збірки нині зберігаються в бібліотеці Ягеллонського університету Кракова і досі не перевидавалися ні в Польщі, ні в Україні. Завершальна поезія тому «Зерно й полова» – «Na zakończenie» («На закінчення») – містить прохання до читачів і можливих критиків – «анатомів», як називає їх автор, – не надто суворо ставитися до плодів його духу і знайти серед них цінне зерно. Отже, митець усвідомлював, що «полови» насипав багато і його «Pegaz mniej lotnej postaci, Niż wielu z śpiewaczy trzeciorzędnej braci» («Пергас не такого високого лету, як у багатьох третьорядних співців»), а вірші «Nie stworzą w poezyi bynajmniej epoki, Jak „Pan Tadeusz”, „Nieboska” Zygmunta...» («Не створять у поезії принаймні епохи, як «Пан Тадеуш»

Адама Міцкевича чи «Небожественна» Зигмунта Красінського»), – однак, оскільки не може не співати (як жайворонок, що на те створений), то мусить свої творіння опублікувати. Можемо висловити лише жаль з приводу того, що поет не хотів (або не годен був) сам здійснити селекцію власного доробку, від чого збірка б лише виграла. «Досліджувати доброго письменника – наука й насолода», – висловився М.Чернявський про Івана Франка як об'єкта своєї вченої уваги¹, дослідникові ж третьорядного письменника залишається переважно сама лише «наука».

Опрацювання книжки цього разу почали з кінця, до чого спонукало знайомство з попередніми томами, написаними наддністрянським діалектом, та з польським томом «Pieśni od znoju i z boju», у яких дуже важливі етнографічні й історичні відомості містяться у прикінцевих примітках високого наукового рівня (до того ж, модні нині практики читання красного письменства² наштовхнули на такий шлях). Треба підкреслити, що примітки займають у цьому томі 80 сторінок (293–373), набраних дрібним шрифтом, тобто становлять майже його половину. Ці примітки, як і в згаданих томах, виявилися науковими розвідками енциклопедичного характеру, що можуть бути цікавими й читачеві XXI століття, зокрема етнографові, історикові, антрополого-

1 Див.: Науменко Н. Серпантинні дороги поезії: природа та тенденції розвитку українського верлібру. – К., 2010. – С. 16.

2 Пор.: Павич М. Хозарський словник. Чоловічий примірник. – Харків: Фоліо, 2006.

ві культури, соціологові. Автор повідомляє, що свої етнографічні відомості він черпав із лекцій професора Ягеллонського університету Ф. Черного, а історичні – із «Раперсвільського щоденника» («Pamiętnik Raperswylski»), написаного 1872 р. Стефаном Бущинським³. Зауваги Льва Венглінського до тому «Plewa i ziarno» – це мозаїка історичних, соціологічних, зоологічних, етнологічних та ін. відомостей, не позбавлених тонких авторських наукових спостережень на зразок того, що мешканці Русі (Галицької. – Р.Р.) і Буковини своїм зимовим одягом небагато від неолітичної епохи відійшли⁴, окреслюючи в такий спосіб давній вік баранячого кожуха. Відтак детально описує жіночі головні убори на Буковині (квітчастий кольоровий рушник), Поділлі (кольорові завої), Покутті (перемітки) та Червоній Русі (червоні хустки). За сучасною термінологією Льва Венглінського можна назвати антропологом культури. Його цікавило людство і власний народ від початків виникнення до часу його життя, тобто до XIX століття.

Постійним об'єктом зацікавлення, як свідчить тематика творчості й етнографічно-історичних розвідок, зокрема і в аналізованому томі, був для Л. Венглінського єврейський етнос і його вплив на світову історію та на історію Польщі й Русі-України. У розумінні автора саме єврейство значно вплинуло на історичні перипетії XIX століття. Поет присвячує увагу священній книзі євреїв – Талмуду, яка містить кодекс релігійно-юридичних правил життя. Він віднаходить там загрозливий для інших народів провідний лозунг «Найкращого з невірних убий!», чим доповнює виявлені раніше практики посідання євреями панівного становища у світі. Повторює огляд історії єврейства, поданий у примітках до тому «Гіркий сміх», знову висвітлює міграцію євреїв у Європі. Ще раз зосереджується на особливос-

тях єврейського світогляду й характеру. Так, він пише: «Це раса, яка винайшла догму про обраний народ, релігія якої базується лише на пошанівку матеріальної користі, а юридичні закони лише матеріальною вигодою керуються, яка моральні істини трактує арифметично, в якій родина є предметом махінацій, себелюбство доведено до ролі національного ідеалу, а зневага всіякої праці стала національним принципом» [4, 308]. Далі, на [4, 312] доповнює: «Почуття честі, дружба, любов, гостинність і тому подібні ідеали в них є гріхом, бо вважаються дурістю». Не раз згадує [4, 329] і про релігійний фанатизм.

Льва Венглінського також постійно цікавили мовні питання, передовсім проблема формування літературних мов. У збірці представлено низку текстів, написаних малопольською говіркою, а в примітці до одного з таких віршів [4, 358] описано діалект краківських околиць. Поет спостерігає, що книжна мова поляків менше відрізняється від народних нарід, ніж це є в Італії та Франції.

Цікаві історичні відомості наводить автор у примітках про історію Русі (не лише Червоної, а всієї). Висвітлює експансію князів Рюриковичів на Схід [4, 365], подає історію суздальського князя, засновника Москви у країні муромців, Юрія Долгорукого. Зокрема, згадує його ворожий виступ проти вітчизни та переломну подію, що сталася після 1169 року, коли нащадок князя посадив у Києві своїх синів на престол: «Ніколи вже відтоді Київ до своєї святості, ані до своїх панів не повернувся», – коментує цю подію Л. Венглінський. Окремий коментар присвячує історії Московщини і цареві Іванові Грозному, в якій розмежовує Русь слов'янську, первісну, і Русь неслов'янську, що постала після князівської експансії на схід. Спільним для першої і для другої називає лише династію та запозичену – поширену на московські терени – назву Русь.

Грунтовною історичною розвідкою є також примітка про Чехію, в якій ідеться про різні політичні інтереси, що стикалися тут у різні періоди, зокрема, за панування Австрії. Скажімо автор так згадує привід 30-літньої війни: «...Друга справа... дуже нещаслива була за Мацея (Рудольфа II, брата), що 30-літній дуже заплутаний війни дала початок. Тоді чехи, розлютовані через образу їхнього віровизнання (утраквісти), очільників австрійського уряду Славату та Мартініца з вікна замку на

³ Стефан Бущинський (нар. 26.12.1821 р. на Поділлі – помер 20.10.1892 р. у Кракові) – польський публіцист і політичний письменник. Походив зі шляхетської родини. Після закінчення університету в Києві дебютував 1848 р. в «Athenaeum». Після участі в Січневому повстанні емігрував до Парижа, дістав заочний вирок смерті. Був членом Історично-літературного товариства і керував Раперсвільською фундацією (з 1867 р.), належав також до Краківського наукового товариства та Академії наук. На батьківщину повернувся 1878 р., від 1887-го мешкав у Кракові. Публікувався у виданнях «Край», «Нова реформа», «Літературний рух». Свої патріотичні й демократичні погляди відобразив у художніх творах.

⁴ Нагадаємо, що *неоліт* – завершальна стадія кам'яного віку, яка тривала із VI до III тис. до н.е. Епоха неоліту належить до первіснообщинної формації із племінним ладом і матріархатом. У людей неолітичної епохи вже були сформовані складні релігійні уявлення, які включали елементи анімізму, фетишизму, первісної магії.

Градчині у рів, глибиною 28 ліктів, скинули, що дало гасло до революції...»

Отже, читання цієї книжки «з кінця» може бути пізнавальним, принаймні може спонукати читача до ознайомлення і зіставлення із сучасними історичними чи етнологічними джерелами.

Повертаючись до титульного вислову «Plewa i ziarno», який походить із біблійного «відділяти зерна від плевелів», тобто погане від хорошого, зазначимо, що, крім поезії «На закінчення», трапляється він у збірці ще двічі. У поезії «Trójka» («Трійка»), присвяченій відносинам Пруссії й Австрії, у фрагменті, коли після історичної оповіді автор переходить до прогнозів на майбутнє, міркуючи над можливістю війни між Росією та Німеччиною:

Zobaczym, lecz mnie się coś roi.
Побачимо, але відомо, що ворон,
Że krucy ócz sobie nie dziobią.
Ворону ока не виклює,
Że jeden drugiego się boi,
Бо взаємний страх має,
Więc kogoś trzeciego oskubią.
Тож когось третього обскубають.

Саме після такого метафоричного зіставлення з'являється слово *плевели* в порівнянні, що продукує значення «не даймо себе ошукати»:

Więc baczość! Nie dajmy się
złowić, Пильнуймось, не даймо пійматись,

Jak młode na plewę wróbelki, Як молоді горобці на полове,

Im łatwo serdeczność odnowić. Їм легко ізнов побрататись,

Ty płac ich z szampanem butelki. А нам їх шампанське оплачуй.

Поет мислить історично, навчаючи відрізнити правду від брехні в історії минулій і в сучасній, та закликає вчитися на попередніх помилках. Нагадаємо, що писав він у час позитивізму, згідно з каноном якого просвітницька функція вважалася чи не найголовнішою.

Вдруге трапляється слово *plewa* у фрагменті поеми «Sławiaństwo» («Слов'янство»), присвяченому історії Чехії, її давнім перемогам над німцями:

Wszystkie przodków swoich błędy polityczne
W dwustu lat przeciągu dwakroć Czech zaciera,
Przed zapałem jego Niemców rotę liczne
Pierzchają, jak plewa, wróg z strachu umiera.
Усі політичні помилки своїх предків
Уже двісті років чехи виправляють,
Перед їх запалом цілі роти німців
Розвіюються, як полова, зі страху вмирають.

Використаний троп створює зоровий образ – ворог «розвіюється, як полова», і водночас підсилює негативну оцінність – ворог так само непотрібний, поганий, як полова для зерна. Розглянуті контексти дають право відчитати в заголовковій збірці «Plewa i ziarno» семантику соціально-патріотичного звучання: зерно – «польський народ», полова – «вороги», яких потрібно, звісно, «відділити», «розвіяти».

Якщо збірка «Pieśni od znoju i z boju» оспівує польського трудівника-ремісника, а шляхта постає в ній лише на початку в образах паничів – учнів, гімназистів, студентів (у тому числі й недовчених), то у збірці «Plewa i ziarno», навпаки, у більшості текстів об'єктом зображення став шляхетський суспільний стан. Навіть щедро представлена лірика імплікує ліричного героя як дрібного шляхтича, а соціально-історичні поеми оповідають про долю типових представників шляхти в давнину та в сучасному для автора часі. Узагальнений образ XIX століття в контексті історії – це головний «герой» збірки.

Ліричні вірші оспівують любовні переживання, часто написані від імені панянки, що прагне постійності, а не тимчасових метеликів-кавалерів. Численні поезії присвячені родинним стосункам, запорукою щастя яких поет вбачає рівність. «Najlepsza równość» – так і називається один із них, у якому дається черговий рецепт побудови сімейного раю:

Nie ma ż to, jak równość, i to w każdym
względzie,
Goryczy ni hańby sobie nie zdobędzie,
Kto się w wyższe rody jak natrętnie wdierał,
Lub się nazbyt zniżył, by z wstydu umierał.
Немає кращого за рівність з будь-якого погляду,
Вона розчарування й ганьби не принесе.
Як той, хто у вищі роди вперто вдирався
Або занадто знизився, щоб від сорому померти.

Сімейному раєві протиставляє образ диявольського раю-забуття під впливом наркотику, до якого вдавалися легковажні паничі. Такий типаж зобразив автор у поезії «Ключ до раю»: «O! Wezmę makówkę / Zieloną, nieźrałą./ Nakłuję ją mocno, / Aż będzie z ciekało / Tej cieczy się naszę, / Jak zwyczaj u Turka, / Co opium zażywa, / By rychło dać nurka, / By myślą zanurzyć / Się w słodkie marzenia, / Gdzie nędzny ten padół / Nam w raj się zamienia» (O! Візьму маківку, Зелену, недозрілу. Наколю її міцно, Щоб потекла рідина, Її нап'юся, Як у турків заведено, Що вжива-

ють опіум, Аби швидко пірнути В солодкі мрії,
У яких юдоль земна У рай перетворюється»).

Про іншу згубну звичку веселення душі й тіла – за допомогою алкоголю – йдеться в гумористичній застільній пісні «Tydzień bibuły» («Тиждень пияка»). Її герой кожного дня знаходить причини для пиятики, відтак те й робить, що п'є, виправдовуючи свою слабкість навіть Божим провидінням, адже, мовляв, на те плоди й ростуть на землі, аби з них робити напій, який лікує душу та розвіює журбу.

Таким критично змальованим образами протистоять ідилічні, які втілюють шляхетні риси характеру, як у віршах «Do ślubu» («До шлюбу»), «Tak się godzi» («Так годиться»). У другому піднесений тон, зворушення від урочистої події, замилювання шляхетськими звичаями, що додатково моделюється звуковим співзвуччям паронімів *godu* – *godzi* (весілля – годиться), знаходить своє кульмінаційне вираження у традиційному польському закличку «кохаймося», скерованому не лише до родини молодят, а й до усіх родин вітчизни-Польщі:

Wreszcie «kochajmy się» i starzy, i młodzi,
Врешті, «кохаймося», старі й молоді,
Wogaci, ubodzy – tak zawsze się godzi.
Багаті й убогі – так завше годиться.

Поет робить громадянський, соціальний акцент навіть у родинній ліриці моралізує. Його поезія, як зазначалося, загалом є моралізаторською.

Утім, не бракує і «чистої» любовної лірики, оспівування жіночої краси, для якої автор не шкодує вигадливих гіперболічних порівнянь у дусі свого часу, пор.:

Jako brylant wśród kamieni
Як діамант серед каміння,
Ognia blaskiem się promieni.
Промінь блиском вогню,
Jak od reszty gwiazd piękniejsza
Як від решти зірок гарніша
Jest jutrzienka najjaśniejsza!
Ранкова зоря найясніша!
Tak i ona pośród ludu
Так і вона серед людей, збирає
Hołdy zbiera, zazdrość budzi,
Компліменти, ревність збуджує,
Czarem wdzięków swych zdumiewa,
Чарами своїх принад дивує,
I zniewala, i ołsniewa.
Поневолює, осліплює.

Об'єктом прагнень ліричного героя є щастя, передовсім родинне. Серед персонажів, які шукають його, натрапляємо на знайомий за українськими поезіями Л. Венглінського типаж

– вояка, із сільських хлопців рекрутованого. Здобувши невдалий досвід залицання в столичному Кракові, хлопчина схиляється до думки повернутися в рідне село після закінчення служби і там собі – «рівне щастя», тобто рівний шлюб – «викосити, вимолотити» («Nawrócony» – «Навернений»).

У поезії з концептуальною назвою – «Gdzie szczęście» («Де щастя»), згідно з позитивістськими поглядами, джерелом щасливого життя панянок без посагу також називається праця: «Niech wiedzą też panny, / że chluba jest praca, / Co w walce zwycięża, / Ubogich zbogaca. / A bogatych zdobi / W domu raj sposobi...» («Хай знають теж панни, що честю є праця, Вона в боротьбі перемагає, Бідних збагачує, А багатих прикрашає, Вдома рай створює»). Неробство ж уважає поет джерелом бідності.

Семантичне поле «щастя/нещастя» витворює тематика більшості ліричних текстів і використаних у них тропів. Із таких текстів можна почерпнути чималу низку нехитромудрих життєвських істин, заримованих автором: «Lepiej pewnym być, niż marzyć, lepiej dmuchać, niż się sparzyć» («Краще певним бути, ніж мріяти, краще дмухати, ніж попектися») («Co mi tam» – «Що мені до того»); «A za marną garść słodyczy / Górę z cierni, rok goruczy» («А за дрібну жменю солодошків – гору терну, рік гіркоти») («W rozpaczy» – «У розпачі»); «Nie masz ci takiego na tym bożym świecie, Co by – gdy nie dzikun – nie uległ kobiecie» («Немає такого на цьому божому світі, Який би, якщо не дикун, не піддався би жінці») («Co dobrem? Niedobrem?» – «Що добре? Не добре?»); «Kto za nami goni, / Od tego się chronim, / A za tym, kto stroni, / My zazwyczaj gonim» («Хто за нами женеться, Від того ховаємося, А за тим, хто нас уникає, Ми зазвичай женемося») («Niby cień» – «Ніби тінь»); «Serce gwałtem się nie bierze, / Serce zwolna się zdobywa» (Серце силою не взяти. Серце звільна/добровільно здобувають) («Obłężeniec» – «Обложений») та ін.

Зрідка в польські вірші влітається образність язичеського анімізму, яка надає їм наївної естетичної привабливості, пор., поезію «Sroczka» («Сороченя»):

Tam na płocie sroczka siedzi,
Там на тину сороченя сидить,
I szczebiocze coś i bredzi,
І щебече щось, лепече,
Nie rozumiem jej języka,
Не розумію його мови,
Jednak radość mię przenika.
Та радість мене охоплює.

Bo na drzewie czy u płotu,
 Адже якщо на дереві чи на тину
 Gdy szczebiocze, to z szczebiotu
 Сорока скрекоче, то за скрекотом
 Ludzie sobie gości wróżą,
 Люди собі на гостей ворожать,
 One nam wróżkami służą.
 Бо вони нам ворожками служать.

Że więc rzechce tam na płocie,
 Щось сорока там скрекоче,
 Z wróżby sroczki myśli krocie!
 З того маю сто думок!
 Kto też do nas to zagości?
 Хто до нас приїде в гості,
 Czy nie poseł to miłości?
 Чи не посланець любові?

На нашу думку, ота, підмічена ще критиком Б. Дідицьким, «щебетливість»⁵ віршів Льва Венгліньського, яка одухотворює птахів, надає зображеному магічних рис і підносить лірику автора понад світом міщанської банальності. Коли поет вслухався у природу, відчуваючи єдність із нею, тоді з-під його пера поставали рафіновані зразки лірики, як от «Музыка поету» («Музыка поэта»):

Gromów, burzy
 Грім, грози
 Warkot, swar,
 Розкоти,
 Którym wtórzę
 Яким вторює
 Ptactwa gwar,
 Крик птахів,
 Z wieży dzwonka
 Із дзвіниці дзвона
 Smutny jęk,
 Смутний гул,
 Spiew skowronka,
 Спів жайворона,
 Pszczólek brzęk,
 Дзижчання бджіл,
 Łoskot wody
 Дзюрчання води,
 I szmer drzew,
 Шелестіння дерев,
 Pieśń słowika,
 Пісня солов'я,
 Echo gór,
 Луна гір,
 Szmer strumyka,
 Шум струмка,

Leśny chór –
 Лісний хор –
 To muzyka:
 То музика:
 Arfy, flety
 Арфа, флейта
 Dla poety.
 Для поета.

І поряд із такими знахідками відзначаємо знижений стиль, фольклорний натуралізм у вираженні почуттів, які трапляються у віршах «Pocieszenie» («Утіха»), «Niezmienny» («Незмінний»), «Wzorowa stałość» («Взірцева постійність»), «Zrozpaczona» («У розпачі»). Пор.: «Orły! Wy moje rozszarpacie ciało. / Ja się w krew waszą, w kości obróczę, / Z trupa się w skrzydła wasze przerzucę, / I latać będę codzień, co ranka, / Ponad mogiłą mego kochanka» («Орли! Ви моє розшарпайте тіло. Я у кров вашу, в кості перейду, з трупа у крила ваші перетворюся, і літати буду щодня, щоранку, Понад могилою мого коханця»).

Вірші другої половини збірки присвячені особливостям життя та звичаям шляхти. У поезії «Skuteczny sposób» («Дієвий спосіб»), скажімо, дається рецепт, як прихилити серце дівчини – треба зробити їй подарунок. Вірш «Kłopoty safandudy» («Клопоти мамули») розповідає про чоловіка, що шукає собі наречену: старим, «казковим» способом, посилаючи в різні землі птахів із листами, і новітнім для нашого автора – через публікацію оголошень у газетах. Низку поезій побудовано на основі барокового концептизму, тобто на основі поширених польських прислів'їв, які автор робить стрижнем сюжету. Найяскравішим прикладом тут є поема «Wyszedł, jak ranna Snarska na brylantach» («Вдалося, як пані Снарській з діамантами»). Це варіація вже згаданої теми: підкорення серця жінки за допомогою подарунка. Автор розгортає прислів'я як реальну подію. Навіть робить до вірша примітку: «Це прислів'я одне з найновіших, відоме лише у Варшаві, а може, і в Королівстві, породжене на варшавській бруківці, яке я з певного джерела взяв» [4, 295]. А історію описано таку. Один шляхтич, який жив у своєму сільському маєтку, посварившись із дружиною, поїхав шукати розради у Варшаві. Там він захопився акторкою – пані Снарською, якій вирішив зробити дорогий подарунок. Разом зі своєю пасією замовив діаманти. Акторці вони, втім, здалися скромними, і вона таємно додала ювелірові власних грошенят, аби той зробив щось небачене. Коли прийшов час забирати діамантову прикрасу, шляхтич отямився і вирішив повернутися до дружини, прихопив-

⁵ Див.: Вестник. – № 7 // Отечественный сборник. – Відень, 1859.

ши їй дорогий подарунок. Бідна пані Снарська зазнала матеріальних і моральних збитків, справдливих, на думку поета.

Не лише своїм скандальним сюжетом вирізняється ця поема. Л. Венглінський створив у ній яскравий образ тогочасної Варшави, що славилася світським життям. Автор висловлює переконання, що такі розваги, як у Варшаві, не в багатьох столицях бували, хіба що «у Масниці в італійському краї». До цього додає [4, 295] примітку прозою про маскарад, який там відбувався: «...Кожне з великих італійських міст має своє корсо, тобто найкрасивішу вулицю міста, якою в останні дні масниці рухається величезна процесія масок на візках і пішки, а за нею натовпи людей. Усі вікна, що виходять на корсо, заповнені глядачами, цікавими до тієї веселої розваги, вони запускають різні пундики в цю демонстрацію масок». А в тексті поеми робить зіставлення з розвагами в Парижі та Кельні.

Може подивувати опис Старого Міста Варшави, в якому темні вулиці, тіснота, страшний бруд. Герой поеми, прибувши до столиці, подався, звісно, не туди, а на «корсо» міста – Краківське Передмістя, де вишукані костели і публічні будинки, численні магнатські палаци, колонна Зигмунта, пам'ятник Копернику, водограй, вітрини магазинів. Герой пішов туди, де багатство й пишнота.

Із поеми читач може довідатися, як шляхтичі лікували у Варшаві засмучену в провінції душу:

Do rządu tych leków: zabaw i rozrywek
 До ряду тих ліків, забав і розваг,
 Należał bilard i świeży podpiwek,
 Належав більярд і свіже пиво,
 Potem ferbelek, wist albo taroczek
 Карти, віст або таро,
 Z zaprawą piękných kawiareczki oczek.
 Закуска з ікрою. Прогулянки
 Przechadzki po Saskim, Krasińskich ogrodzie,
 Саським і Красінських садом,
 Przejazdźki bacikiem w Łazienkach, po wodzie,
 Їзда кіньми в Лазенках, по воді,
 Zwiedzanie zbiorów, obrazów wystawy,
 Відвідування зібрань, виставок картин,
 I Saskiej Kępy i Wiejskiej Kawy.
 І Саської Кемпи, і Сільської Кави.
 Wycieczka do Bielán i do Gołkowa...
 Поїздки до Білян і до Голкова
 Ale z tych wszystkich w naj-najpierwszym rzędzie
 Але понад усе, у першому ряду
 Stał teatr i balet...
 Був театр і балет...

Саме театр і став місцем зустрічі з пані Снарською, для якої черговий флірт так сумно закінчився і закарбувався у прислів'ї.

Вибудовує панораму життя шляхти й «гавенда» «Wszystko dobrze» («Усе добре»), яка є розмовою пана зі слугою, відомою нашому сучасникові за піснею «Все добре, прекрасна маркізо»⁶. Очевидно, це був мандрівний у Європі сюжет, що став прислів'ям, яке має значення, протилежне до ужитих у ньому слів, тобто означає, що «все дуже погано». У творі Л. Венглінського пан дорогою від потяга до маєтку довідується від слуги, що песик здох, але це виявляється лише початком клубка нещастя, який розгортається до того, що й мати померла, двір згорів, а жінка з іншим утекла, хоча починав слуга відповіддю: «Та все добре, пане».

Не один вірш у збірці присвячено польській шляхетській гостинності. Поезія «Gość» («Гість») (сільський начерк) оспівує радість від візиту гостей у віддаленому маєтку, особливо восени або під час зимової негоди. Адже гість тоді був своєрідним Інтернетом – із ним відбувався обмін інформацією, політичними новинами, цікавими історіями. Автор висловлює жаль щодо відмирання старих звичаїв, зіставляючи принагідно два контрастні прислів'я: давніше – «Gość w dom, Bóg w dom» («Гість у дім – Бог у дім») і новіше – «W trzy dni gość i ryba nie służy na zdrowie» («На третій день гість і риба шкідливі для здоров'я»).

Про зміну становища жінки-шляхтянки в XIX ст. йдеться у вірші «O aniołach niebieskich i ziemskich» («Про ангелів небесних і земних»). Жінки вже, виявляється, й чоловічий одяг носять, і тютюном від них тхне, і працюють на чоловічих посадах. Через це, на думку автора, ці «ангели» з чоловіків чинять дияволів. Тому сумує за минулою епохою лицарства та за традиційним жіночим образом. Антиподом до образів емансипанток і модниць постає образ покірної дівчини, змальований у поезії «W kościele» («У костелі»). Тут жіночу красу автор убачає в молитві, у покорі. Як зазвичай, розвиває мотив, надає йому громадянського звучання: вимолила дівчина у Бога здоров'я для матері, так, сподівається, вимолить його для батьківщини-Польщі.

Зміна звичаїв і ментальності є також темою вірша «Zrządów starca» («Нарікання старого»), який підсумовує свої скарги словами: «Nie tak za nas to bywało, / Co wprzód hańbą – dziś to chwałą»

⁶ Що є перекладом на російську мову французької пісні «Tout va très bien, Madame la Marquise» (1935) авторства Поля Місракі. Її виконував, зокрема, Михайло Утьосов.

(«Не так за нас це бувало, / Що раніше ганьба – то сьогодні слава»).

Образ нового часу постає і в «Підслуханому» («Podsluchane»), де йдеться про таке поширене явище, як вимушений мезальянс шляхти з нуворишами, який став навіть модним, оскільки шляхта розорена, а колишній простолудин має гроші:

On wnuk szewca, prawnuk chłopa
Він онук шевця, правнук селянина,
Sięgnąć śmiało po wnukę księcia?!
Посмів просити руку князя?
Na co zesła już Europa!
До чого дійшла Європа!
Pan w motłochu szuka zięcia!
Пан серед мотлоху шукає зятя!

Що схиляє батьків-дворян до нерівних шлюбів їхніх дочок? На це запитання дано відповідь: зять-нувориш не шукає посагу, зі своїми близькими пориває, сплачує тестеві борги. Відтак батько риторично запитує: «Хто з наших такий буває?» Оце характерне окреслення «наші», яке стосується шляхти, траплятиметься і далі в контекстах, де шляхта протиставляється іншим станам. Мораль «Підслуханого», утім, демократична. Автор висловлює гордість з приводу того, що внук селянина став гідний любові князівни, і закінчує поезію хвалою праці. Адже титули перетворюються на пил, заможні палаци стають руїнами, одна лиш праця в ціні. «Jedna praca – ta porząca!» – формулює думку у вигляді відомого прислів'я.

У поемі «Dawniej a dziś» («Колись і сьогодні») продовжує змалювання образу часу, в якому «Inne świecą ideały, A dawnemi się romiata» («Інші світять ідеали, А колишніми нехтують»), шанують лише багатство і гроші, а для «своїх» (знову має на увазі польську шляхту) – злість і слина. Автор відображає соціальні процеси кінця XIX століття, в якому розвалилася будівля «вічного феодалізму», виносячи на поверхню нових володарів – прусаків і євреїв. Висловлює думку, що всі досягнення французької революції були особливо вигідні останнім, і не без їхньої участі відбувалися. Нарікає, що нові правителі не мають шляхетних ідеалів, обожнюють лиш капітал. Оплакує втрату чеснот:

Ta otwartość, cicha cnota,
Та відкритість, тиха цнота,
Ta serdeczność, szczerłość dawna,
Та сердечність, щирість давня,
Czystość sumień, serc prostota,
Чистота сумління, простота сердець,

I gościnność polska sławna.
гостинність польська славна.
Cześć dla cnoty, dla podłości
Честь для благородства, для підлості
Zaś pogarda, dawna karność,
Погорда, давня покара,
I uczciwość, duch miłości,
І чесність, дух любові,
I poświęceń, ofiarność.
І жертвності, відданості.

У вірші «Postęp, oświata» («Прогрес, освіта») автор розмірковує над тим, чи можливо лише самою освітою поліпшити життя народу. Нагадує перші просвітницькі сподівання на те, що освічений народ перестане бути перешкодою на шляху до кращого майбутнього. Однак схиляється до думки, що для освіти потрібен ґрунт – добробут, натомість «Do dziś dnia odwrotną szliśmy wszyscy drogą / Przez oświatę chcemy wieść do dobrobytu» («Донині протилежною ми йшли дорогою / Через освіту хотіли дійти до добробуту»). Описує, які втрати приніс бідному людові прогрес XIX ст., і закінчує поезію переконанням у тому, що: «...Postęp z oświatą osiągnie swe cele, Gdy nędzę wytepi, tor szczęściu uścieli» («...Поступ з освітою досягне своєї мети, Коли нужду прожене, шлях до щастя прокладе»). Отже, тема щастя у збірці динамічно розвивається від полюсу родинного до полюсу щастя рідного народу. Віднаходимо серед портретів, явлених у віршах поетом, і його автопортрет [4, 237] – патріота, який мріє про майбутнє батьківщини: «Ani żadnym dostojności. Ni orderów, stopni, włości, To zazdrości mej nie godne. Inne myśli mi przytomne, A ich treścią – przyszłość kraju» («Я не бажаю санів, Ні орденів, ступенів, волостей, Це не гідне моєї заздрості, Інші думки мене турбують, Їхній зміст – майбутнє країни»).

Яскравим образком XIX століття є поема «Мода». У ній мода зіставляється за силою впливу з політикою, відтак генерується метафора, що поширюється на функцію журналів мод, які зіставляються з політичними декретами. Мода впливає на теми розмов, стиль письма, мову, політичні клуби, на все, що дає культура. Під впливом моди нищатья віками освячені звичаї. Подібно до одягу, змінюються віра і визнання. Автор уособлює моду і називає її вселадною правителькою на Землі.

Побудований на основі прислів'я «Słowo wróblem wyleci, a powraca wołem» («Слово горобцем вилетить, а повертається волом») і вірш «Pogłoska» («Поголошка»). Народну мудрість автор зображує в образі-фреймі груди снігу, яка пе-

перостає у сніжну лавину або ж гине під наступною, як і плітка, якщо на неї не звертати увагу. За таким самим принципом змальовує людську голову – дурну й розумну, пусту й повну думок, відповідно – гучну і тиху. Проблема обмови, пліток є темою низки віршів, очевидно, вона була наслідком особистого досвіду. Поет навчає, як боротися з цією бідою – нехтувати плітками.

«Старшими за розумом» називає Л. Венгліньський просвічену, культурну аристократію в поезії «Jutrzenca» («Ранковій зорі»), закликаючи новий 1870 рік постукати до вікон і сердець цих людей, аби вони знищили кастові межі, здобули для країни щастя.

На завершення тому подано розлогі поеми історичного характеру. Зокрема, в поемі «Trójka» («Трійка») детально описано історію Австрії і пов'язану з нею історію Польщі. Сповнена експресії поема «Przekłęcie» («Прокляття»), в якій автор проклинає загарбників Польщі. Не шкодує для ворогів лайливих слів і міцних епітетів: smoczy ty padole (зміїна ти юдоль), mongolskie drakony (монгольські дракони), najezdnicze plemię (загарбницьке плем'я), biurowi hajducy (службові гайдуки), moralni pędziarze (моральні виродки), mordercy ojczyzny (убивці вітчизни) тощо. Ворог, на його думку, отрує молодь своєю культурою, для нього біржа й збройні арсенали є священними, гроші – богом, цинізм – ідеалом. Показує, як загарбники вчать народ лицемірству, підлабузництву, задрощам, страху, тваринній покорі, «яка навіть руку ката лизати скоро». Згадує політику Відня, згідно з якою підкорений народ має бути перетворений на автомати. У цій поемі знову постає узагальнений образ XIX століття – нікчемного, нездатного поставити до стовпа ганьби винних. Має на увазі поет кару для ворогів. Рефреном у поемі звучить повтор – «проклинаю!» Йому протиставлено звертання «Бог з вами», скероване, зокрема, до просвітителів молодого покоління, яке має врятувати вітчизну.

У поемі «Sławiaństwo» («Слов'янство») висвітлює історію Польщі в контексті історії інших слов'янських народів. Не раз у цьому тексті підкреслює рису, властиву всім слов'янам і про-

тилежну до фанатичної згуртованості євреїв, – племінну заздрість. Уважає, що саме ця риса ставала впродовж історії постійною причиною нещастя і поразок слов'янських народів. Бо, мовляв, слов'яни радше щастя ворога сприймуть, ніж свого побратима [4, 279]. У межах поеми та додатково у примітках поет оповідає історію Русі й Московщини, зупиняється детально на постаті Івана Грозного, змальовує його як деспота-кровопивцю та називає причини кривавої різанини тисяч людей у Пскові: республіка хотіла залишитися собою, а не слугою Москви, горда Русь не хотіла татарського хана мати своїм паном. Показує, як відтоді, коли серце Русі – Псковська Республіка – було видерто, то й решта організму змарніла, а потім була «розчленована» – уживає у творі соматичну метафору. Росіян називає «Czud zesłowania» (чудь зіслов'янщина), змальовує підступне підкорення України, заслання українців у Сибір, побудову на кістках козаків північного Парижа (тобто Петербурга) тощо.

Роль вільної Польщі в історії визначає як приклад для слов'ян, небезпечний для ворожих сусідів, тому вона й була розшарпана. Автор не поділяє амбіцій Росії бути для слов'ян захисницею, не шкодуючи на її адресу принизливих порівнянь та епітетів. Поему «Слов'янство» закінчує висловленням віри в народ, який переживе незгоди. Людина помирає, а народ ні, переконаний Лев Венгліньський. Не вмирає, бо він має силу духу. Власне, цю силу духу намагався пробуджувати, зміцнювати своїми поезіями автор.

Безперечним достоїнством, «зерном» збірки є її патріотизм, який навіть через півтора століття здатний знайти відгук у серці читача. Образ XIX віку, представлений тут віршованою мовою, створений очевидцем, сучасником, що вмів поглянути на свою малу батьківщину в контексті діахронічної ретроспективи і актуальної ситуації в політиці Європи. Смуток за лицарством, за втраченими старопольськими звичаями надає цьому образу своєрідного колориту, допомагає краще зрозуміти національний польський характер.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дідицький Богдан. Нові поезії малоруски в чистом языце Червоно-Русинов // Отечественный сборник / Вестник, № 7. – 1859.

2. Франко Іван. Азбучна війна в Галичині 1859 року // Зібрання творів у п'ятдесяти томах. – Т. 47. – К.: «Наукова думка», 1986. – С. 630-631.

3. Кирчів Роман. Українською музою нахненні. – К.: Радянський письменник, 1971.

4. Węgliński Lew. Plewa i Ziarno. – Kraków, 1885.